

Barnens villkor på Uppsalas kommunala förskolor

En rapport framtagen av

Barnombudet, Rädda Barnen och Nätverket för likvärdig skola

Uppsala april 2026

Rädda Barnen

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	4
1. Ekonomiska resurser	5
2. Strukturella förutsättningar	5
Utvecklingen på 90-talet i riket	6
Personaltäthet	6
Personalens utbildningsnivå	7
Förskollärartäthet	10
Utrikes födda	11
Antal barn per barngrupp	12
3. De strukturella förutsättningarnas effekter på barnens välbefinnande och utveckling	13
4. Stress hos personalen	16
5. Olika förutsättningar för olika förskolor	16
6. Förskolan är en investering	17
Skolframgång	17
Brottsprevention	17
Minskad psykisk ohälsa	17
7. Ytterligare aspekter som behöver belysas	18
Bilagor	19
A En förskollärares iakttagelser	19
B En förskolepsykologs iakttagelser och reflektioner	22
C En vikaries iakttagelser	24
D Pedagogisk medvetenhet – ett exempel	25

Förord

Förskolan är en viktig institution för de yngsta barnen och en plats där de tillbringar en stor del av sin vakna tid. Hur förskolan påverkar varje barns välbefinnande och utveckling är av stor betydelse för både dem och samhället.

I denna rapport vill vi lyfta fram brister som vi ser inom förskolan samt ge en idé om vad som är önskvärt och vad som bör uppnås på kortare sikt. Vad forskningen säger, vad Skolverket rekommenderar och de resurser som funnits under bättre tider bör vara vägledande för vilka förutsättningar förskolan ges. På kort sikt bör kommunen uppnå minst samma nivå på resurserna som jämförbara kommuner har för närvarande.

För barnen i förskolan är det positivt när barngrupperna är lagom stora och det finns tillräckligt med personal som är kompetenta. Dessutom behöver personalen vara lyhörda och varma. Vår erfarenhet är att personalen gör allt vad de kan för att barnen ska ha det bra. Men hur ser personalens förutsättningar ut för att bedriva en bra förskoleverksamhet som ger barnen vad de behöver? Det är den frågeställningen som drivit oss att skriva den här rapporten. Vi kommer här att lyfta ett antal områden där förbättringar är nödvändiga för att förskolorna i Uppsala kommun ska kunna arbeta utifrån barnets bästa.

Rapporten är framtagen i ett samarbete mellan de tre föreningarna.

Gunilla Oltner, ordförande Barnombudet Uppsala

Kristina Axell, ordförande Rädda Barnen Uppsala

Boel Vallgård, kontaktperson Nätverket för en likvärdig skola Uppsala

Sammanfattning

Avgörande förutsättningar för att barn ska få en förskola är av god kvalitet är personaltätet, barngruppens storlek, personalens utbildning och kompetens samt att personalen är lyhörd och varm.

Jämfört med riket har Uppsalas kommunala förskolor lägre personaltätet, större barngrupper och färre förskollärare och färre gymnasieutbildade barnskötare, men en högre andel barnskötare med utbildning från Komvux.

Stress är vanligt förekommande hos personalen. Det försämrar deras möjligheter till lyhördhet och värme. Personal upplever också en otillfredsställelse när de inte kan ge barnen vad de behöver och vad läroplanen föreskriver.

Sammantaget innebär det att alla avgörande förutsättningar för en god kvalitet är otillräckliga, vilket påverkar alla barn men de mest sårbara påverkas mest. Underlåtenheter i förskolan innebär dessutom att skolan får ett svårare uppdrag.

En knapp femtedel av personalen har en av kommunens komvuxutbildningar till barnskötare. Dessa utbildningar innehåller betydligt mindre undervisningstid än gymnasiets skolförlagda barnskötarutbildning. Vad det innebär för att ge de studerande tillräcklig kompetens har vi inte sett någon analys av, något som vore önskvärt.

En dryg tredjedel av personalen är utrikes födda. Flerspråkighet kan vara en tillgång men i den mån det innebär sämre kunskaper i svenska och denna personal arbetar på förskolor med många barn med andra modersmål än svenska finns risk att dessa barn missgynnas i sin utveckling av det svenska språket. Här kan finnas anledning att förstärka personalens språkkunskaper.

Förutsättningarna vi nämnt har försämrats de senaste åren och de flesta har blivit ännu sämre än i riket, trots att flertalet av förskolans förutsättningar nationellt långsiktigt också försämrats, vilket flera rapporter visar.

Statistiken som redovisas är genomsnittet för Uppsalas kommunala förskolor. Det finns en variation mellan förskolorna och det finns såklart även andra faktorer än som här redovisas som påverkar respektive förskolas kvalitet.

1. Ekonomiska resurser

De ekonomiska resurser som tilldelas förskolan avgör dess yttre förutsättningar. **Bland Sveriges kommuner har Uppsalas förskolor den tredje lägsta personalkostnaden per inskrivet barn**, 114 tkr¹, vilket är 23 tkr lägre än rikssnittet och 24 tkr lägre än jämförbara kommuner². Uppsala har samtidigt 9 tkr högre kostnader för lokaler än riket. Vi saknar uppgifter om att det avspeglar en högre kvalitet på lokalerna. Orsakerna till de högre kostnaderna kan vara nivån på kommunens internränta, omfattningen av hyrda tillfälliga lokaler, så kallade paviljonger, och höga projekteringskostnader.

Bild 1 Personalkostnader per barn i jämförelse med övriga kommuner

Stapeldiagram med samtliga kommuner i Sverige frånsett Båstad.

2. Strukturella förutsättningar

Rapportens syfte är att sätta fokus på i vilken mån Uppsalas förskolebarn får vad de behöver för att vara trygga och lära och utvecklas i enlighet med förskolans uppdrag som är fastställt i förskolans läroplan. Det förutsätter att verksamheten är bra och det förutsätter i sin tur att det finns tillräckligt med personal och att den har kompetens för sin uppgift samt att barngrupperna inte är för stora, så kallade strukturella förutsättningar. De är i sin tur beroende av hur mycket pengar som satsas på förskolan. Alltså styr penningtilldelningen tillgången på personal och lokaler, som ger förutsättningarna för själva verksamhet och som i sin tur avgör hur barnen har det och utvecklas.

Tillräckligt med resurser är en nödvändig men inte den enda förutsättningen som krävs för att uppnå ett gott resultat. Vad professionen gör med resurserna är givetvis också av stor betydelse.

¹ Statistik och diagram är hämtade från Kolada som är en databas vars syfte är att stödja arbetet med analys, jämförelser och uppföljning i kommuner och regioner. <https://www.kolada.se/>

² I Kolada är jämförbara kommuner med Uppsala vad gäller förskolans verksamhet Helsingborg, Jönköping, Linköping, Norrköping, Umeå, Västerås och Örebro.

Redovisningen gäller genomsnittsvärden för kommunala förskolor i Uppsala. Det finns en variation mellan olika förskolor men de genomsnittliga värdena ger dock en rimlig jämförelse över tid och med övriga riket. I rapporten saknas uppgifter om till exempel personalens frånvaro, vikarietäckning och personalomsättning liksom om personalens informella kompetens och personliga lämplighet samt hur dessa faktorer varierar mellan förskolorna och i relation till barngruppernas behov.

Jämförelser görs alltså mellan kommunala förskolor i Uppsala och snittet för kommunala förskolor i Sverige. Det bör framhållas att det finns starka indikationer även på att förskolans förutsättningar i Sverige generellt har påtagliga brister. Det framgår av olika rapporter³.

Utvecklingen på 90-talet i riket⁴

– redan då sjönk kvaliteten

De tidsserier som redovisas gäller som tidigast från början av 2000-talet, men mycket hände årtiondet före, därför är det av intresse att se hur utvecklingen var fram till sekelskiftet.

Resurser per inskrivet barn minskade redan på 90-talet. En orsak var att lagkrav på kommunerna om full behovstäckning infördes 1995 samtidigt som kommunerna under 90-talet ålades sparbetning. Under 90-talet var kostnaderna för barnomsorgen i stort sett oförändrade, trots att antalet barn ökade med 185 000 (knappt 70 procents ökning⁵). Dock ökade personalens utbildningsnivå när förskolan under andra halvan av 90-talet blev en del av skolväsendet. År 1999 hade 54 procent av årsarbetarna i förskolan pedagogisk högskoleutbildning, en ökning från 48 procent år 1991. Men idag är andelen högskoleutbildade bland personalen lägre än tiden innan förskolan blev en del av skolväsendet.

Personaltäthet

– antal barn per årsarbetare är högre än i riket

I Uppsala har varje årsarbetare i förskolan hand om i snitt 5,7 barn, jämfört med 5,2 barn i riket.

Under 2000-talet har det varierat med mellan 4,7 och 6 barn per årsarbetare i kommunen, som nu har legat högt sedan 2022. De stora variationerna kan tyda på brister i inrapporteringen vissa år.

I Danmark och Finland är det 4 barn per årsarbetare⁶ och i Norge är bemanningsnorm en anställd per 3 barn under tre år, och en anställd per 6 barn för de äldre.⁷

---

³ Talis förskolan 2024 Skolverket 2025: En studie om personalens och rektorernas yrkesvardag i förskolan, Fler barnskötare för en tryggare framtid - En rapport om kvalitet och bemanning i förskolan, Kommunal 2026

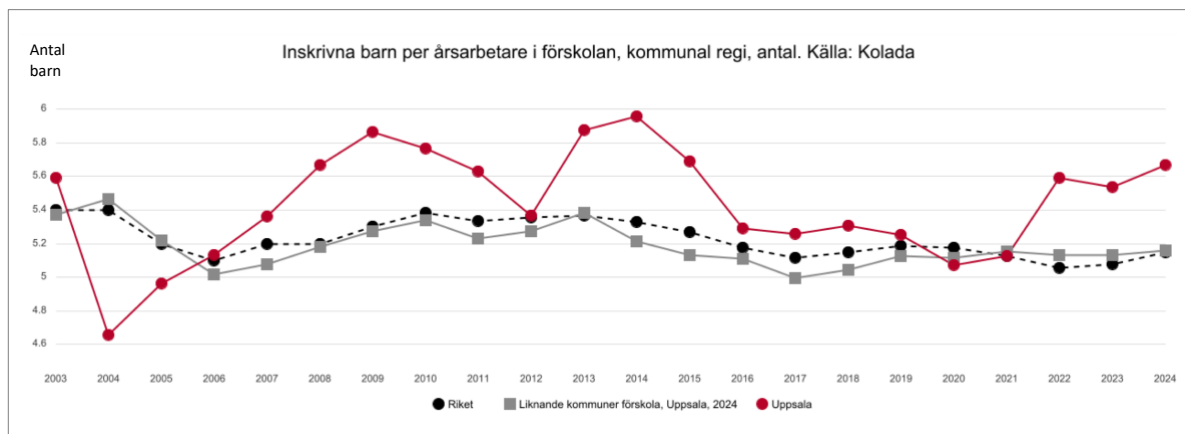
⁴ Strukturella faktorer och pedagogisk kvalitet i barnomsorg och skola - en kunskapsöversikt, Skolverket 2001.

⁵ SCB, antal barn i förskolan.

⁶ Talis förskola 2024

⁷ <https://www.vilarare.se/forskolan/fokus/sa-blev-norska-forskolor-bättre-efter-ny-lag/>

Bild 2 Personalitet 2003 till 2024

Personalens utbildningsnivå

– fallande och lägre än i riket

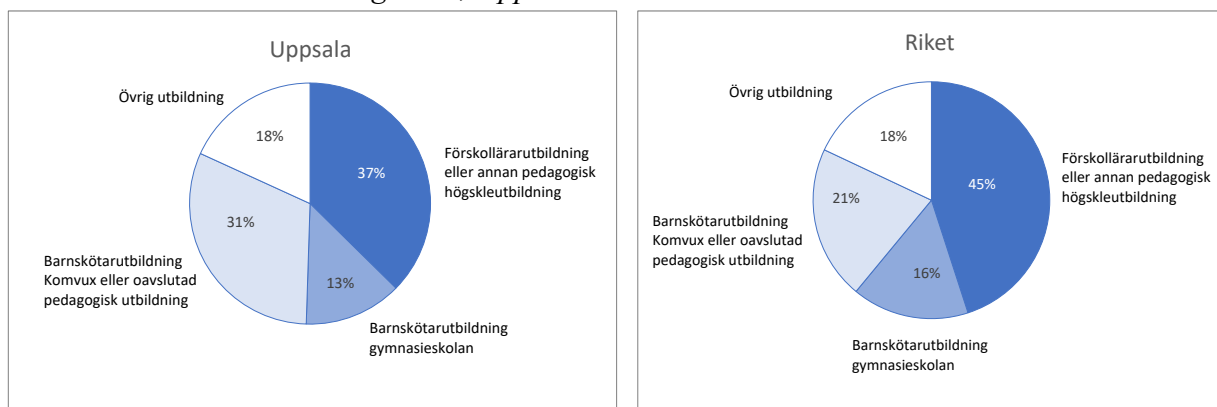
Statistiken delar upp personalen i fyra utbildningskategorier. Förskollärare eller annan pedagogisk högskoleutbildning, barnskötarutbildning från gymnasieskolan, viss pedagogisk utbildning samt annan utbildning. Betydelsen av utbildning för arbete med barn exemplifieras i bilaga A, B och D.

Läget 2024

De högskoleutbildade består av 35 procentenheter förskollärare och 2 procentenheter med annan pedagogisk utbildning, 13 procent har gymnasiets barnskötarutbildning, 31 procent har barnskötarutbildning från Komvux eller en oavslutad pedagogisk utbildning och 18 procent har annan utbildning.

Jämfört med riket är det 8 procentenheter färre förskollärare och 3 procentenheter färre barnskötare med gymnasieutbildning. I gengäld är det 10 procentenheter fler med barnskötarutbildning från Komvux eller med en oavslutad pedagogisk utbildning.

Bild 3 Personalens utbildning 2024, Uppsala och riket

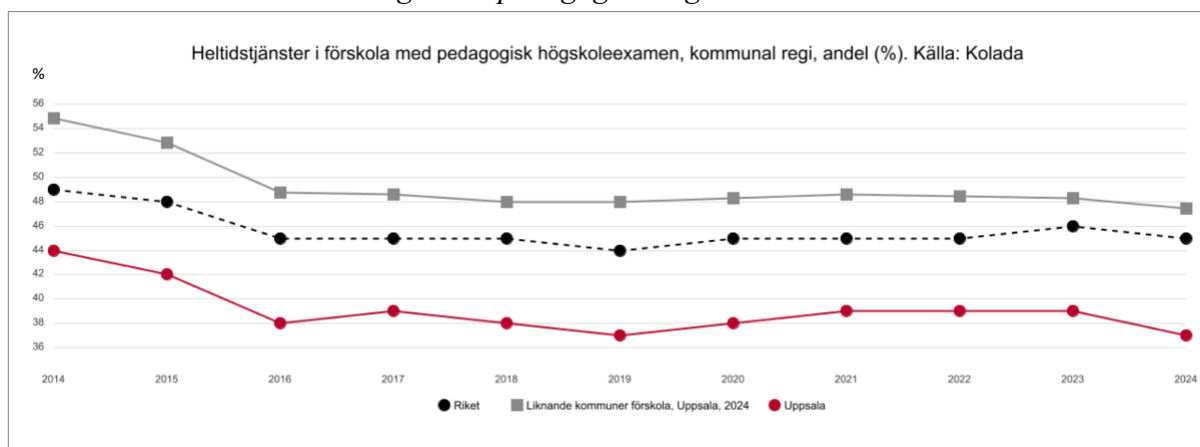

Utvecklingen över tid

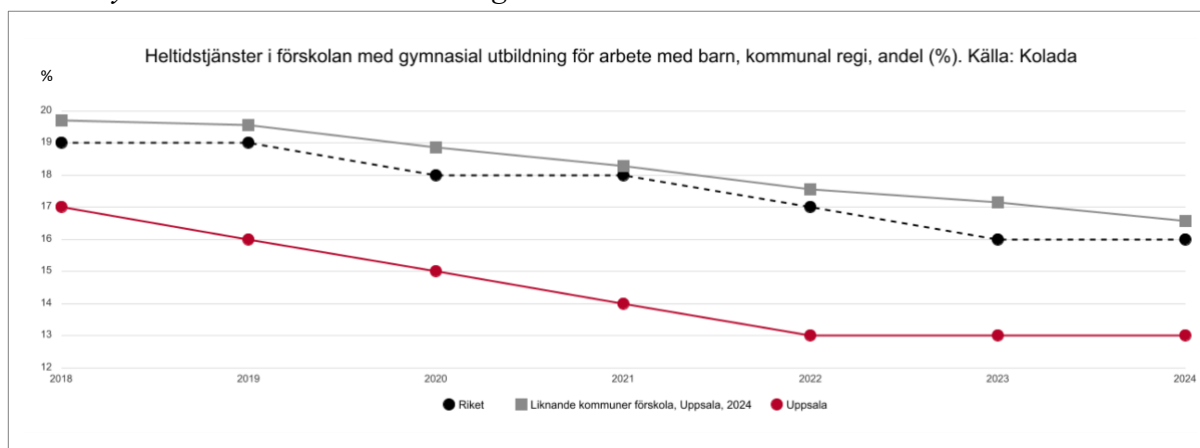
Andelen förskollärare i Uppsala har på tio år sjunkit från 41 procent till 35 procent. I riket är andelen förskollärare 43 procent. Övriga med pedagogisk högskoleutbildning har sjunkit från tre till två procent både i Uppsala och riket. Totalt sett är det 37 procent högskoleutbildade i Uppsala mot 45 procent i riket. Detta trots att vi har förskolläraryrket i Uppsala.

Även andelen med gymnasial barnskötarutbildning har fallit. På sex år har den sjunkit från 17 procent till 13 procent.

Bild 4 Förskollärare samt övriga med pedagogisk högskoleexamen

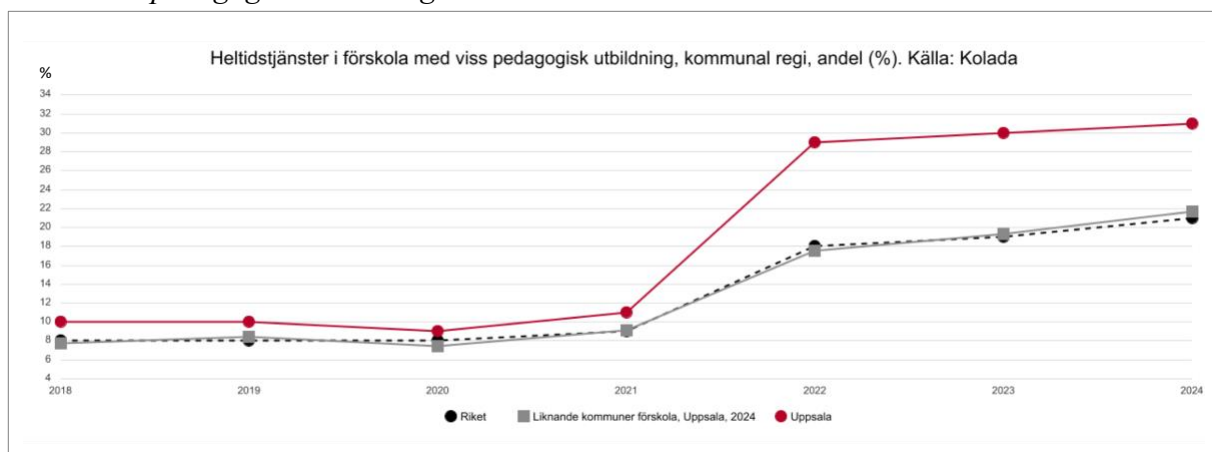
Bild 5 Gymnasial barnskötarutbildning

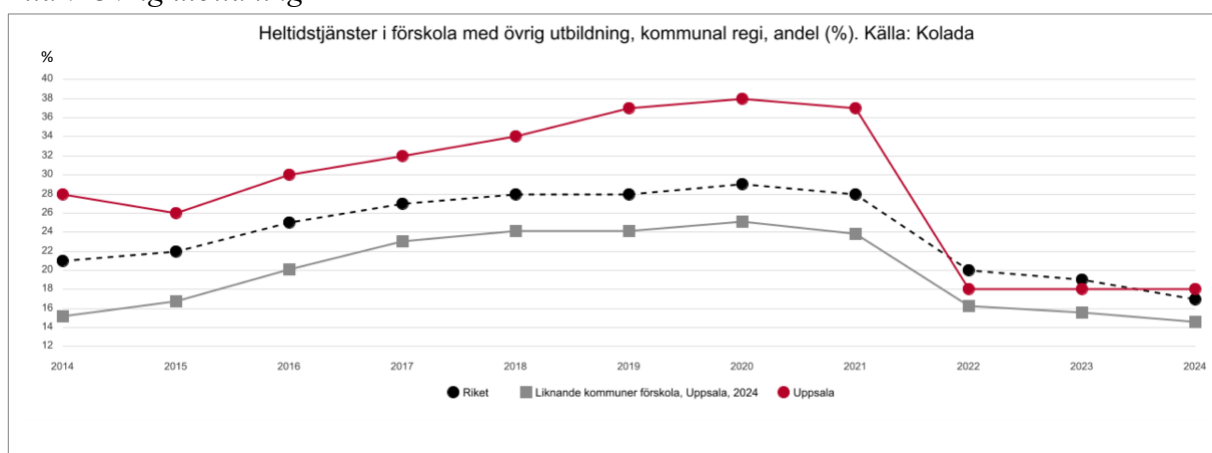
Andelen årsarbetare med viss pedagogisk utbildning avser fram till och med 2021 främst en oavslutad pedagogisk utbildning. Från och med 2022 räknas barnskötarutbildningen på Komvux till viss pedagogisk utbildning istället för övrig utbildning. Detta år ökade andelen med viss utbildning med 18 procentenheter i Uppsala och 9 procentenheter i riket samtidigt som andelen med övrig utbildning minskade motsvarande både i Uppsala och riket. Detta indikerar att det i riket är cirka 9 procent med komvuxutbildning och cirka 18 procent i Uppsala. En orsak till att Uppsala har en så hög andel med barnskötarutbildning från Komvux är att kommunen mellan 2017 och 2020 erbjöd anställningsgaranti för de som tog denna utbildning och det var många arbetsökande som uppmuntrades och valde den utbildningen. Till skillnad från gymnasieskolan nationella yrkesprogrammen är undervisningstiden inte reglerad på de huvudsakligen praktikförlagda utbildningarna inom Komvux.⁸

Observera att diagrammen har olika startår.

Bild 6 Viss pedagogisk utbildning

Bild 7 Övrig utbildning

⁸ Uppsala kommun erbjuder tre kortare utbildningar till barnskötare. <https://www.uppsala.se/skola-forskola-och-komvux/komvux/yrkesutbildningar/barnskotare/#omutbildningen>

Förskollärartäthet

– i riket ökar den, i Uppsala minskar den

Uppsalas kommunala förskolor har en lägre och fallande förskollärartäthet jämfört med riket. 2024 var det 15,6 barn per förskollärare i Uppsala mot 11,1 i riket.

Förskollärartätheten har succesiv sjunket från 13,1 barn per förskollärare 2016. I riket har trenden varit motsatt. Samtidigt utexamineras över hundra förskollärare per år i Uppsala. Som förskollärare används här kategorin lärare med förskollärarlegitimation.

Den förskola med högst förskollärartäthet i kommunen har 9 barn per förskollärare. Den med lägst har 30 barn per förskollärare.

Bild 8 Förskollärartäthet, tidsserie

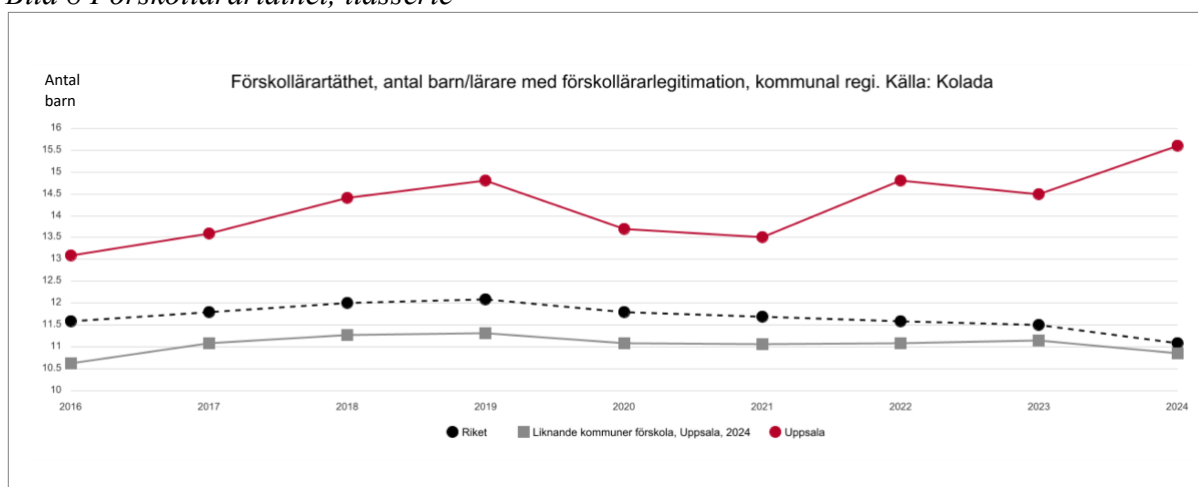
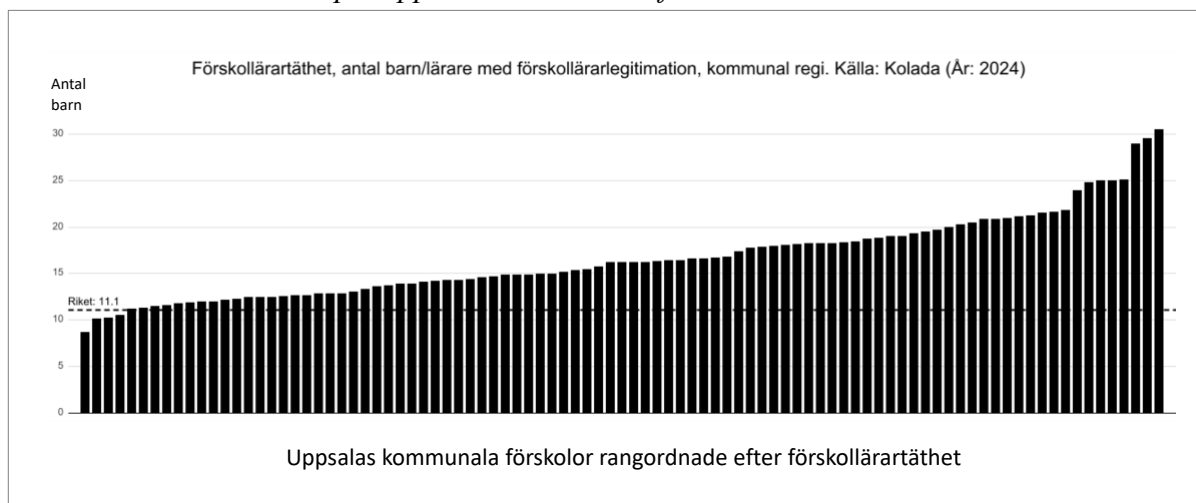

Bild 9 Förskollärartäthet på Uppsalas kommunala förskolor

Utrikes födda

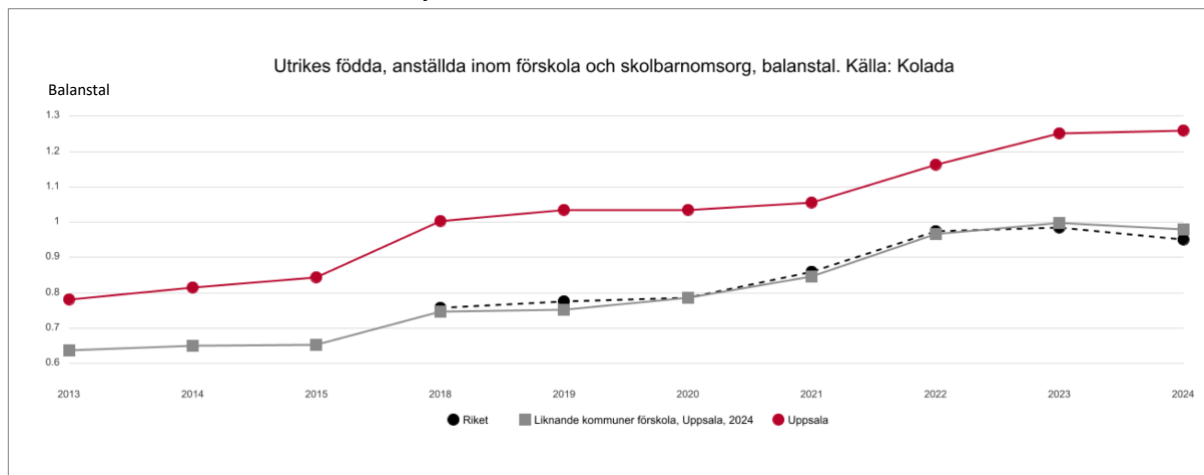
- över en tredjedel av personalen

37 procent av personalen är född utrikes. Det är 8 procentenheter mer än i befolkningen i åldrarna 18 till 64 år. I diagram 10 nedan redovisas balanstal för utrikes födda inom förskola och skolbarnomsorg. Ett balanstal över 1 visar på en högre andel utrikes födda bland anställda än i kommunens befolkning och ett tal mindre än 1 visar omvänt på en lägre andel än i befolkningen. I Uppsala har det sedan 2003 gått från 20 procent färre anställda än i befolkningen till cirka 25 procent fler.

Det kan finnas många vinster med att ha utrikes född personal. Om de utrikes födda bland personalen till exempel använder sitt/sina modersmål med barn med samma modersmål kan det vara en värdefull tillgång. Då kan barn på detta sätt få en bekräftelse på sina språkliga kunskaper i sitt modersmål och bekräftelse i sin kulturella identitet. Och andra barn får en bredare inblick i olika kulturer. I den mån utrikes född personal har bristfällig kunskap i svenska kan det samtidigt försvåra barnens utveckling av svenska språket, särskilt om det är en förskola där många av barnen har andra modersmål än svenska och i synnerhet för dessa barn.

Det är vanligt att andelen utrikes födda bland förskolepersonalen är högre i områden med många barn med annat modersmål än svenska. Vi har inte hittat någon uppgift om hur det ser ut i Uppsala, men uppmanar ansvariga politiker att bevaka det, samt att överväga att göra insatser för att stärka personalens språkliga kompetens.

Bild 10 Anställda som är utrikes födda⁹

⁹ Bild 10 saknar åren 2016 och 2017.

Antal barn per barngrupp

– överskrider Skolverkets rekommendation

Skolverket fastslog 2025¹⁰ följande ”Som riktmärke för antalet barn i en barngrupp rekommenderar Skolverket att barn i åldern 1–3 år är i en barngrupp med 6–12 barn, och att barn i åldern 4–5 år är i en barngrupp med 9–15 barn.” Skolverket skriver vidare ”Det är väsentligt att barnen endast behöver hantera ett begränsat antal relationer under en dag. Framför allt de yngsta barnen har mycket att vinna på att vara i mindre barngrupper.”¹¹ Att Skolverket satt ett spann beror på att barngruppernas förutsättningar är olika.

Uppsala har ett genomsnitt som ligger över den översta nivån som är rimlig enligt Skolverket. **Det är 16 barn per barngrupp i Uppsala, vilket är mer än den översta nivån för äldre barn i Skolverkets rekommendation.**

Den genomsnittliga storleken för de yngsta barnen är 13,8 barn i varje grupp. För de äldsta barnen är det 17 barn. Storleken på barngrupperna ser ut att ha ökat markant från 2021. Då var det enligt Koladas statistik 9,3 barn per småbarnsgrupp och 12,6 barn per grupp bland de äldre barnen. Men statistiken för perioden 2016 till 2021 är sannolikt missvisande. 2021 var det sista året för det riktade statsbidraget för minskade barngrupper. Enligt förvaltningen påverkades både barngruppernas storlek och redovisningen av dem när statsbidraget togs bort.

Bild 11 Barn per barngrupp 1-3 år¹²

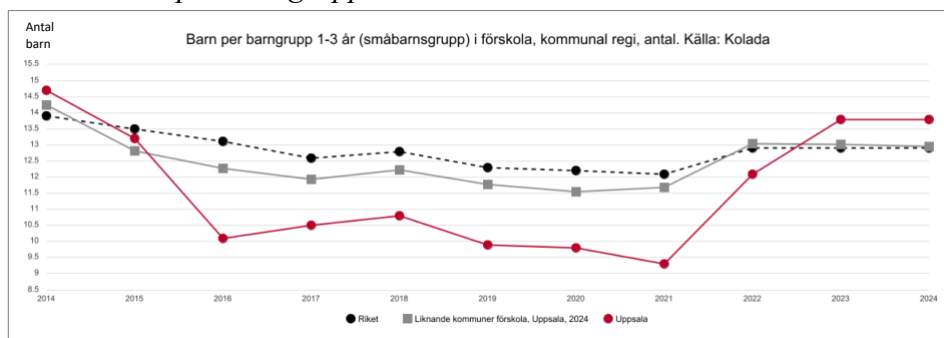
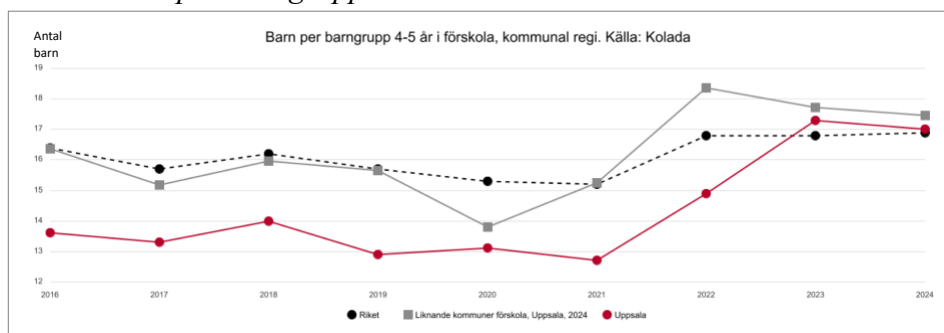

Bild 12 Barn per barngrupp 4-5 år

¹⁰ Skolverkets kommentarer till allmänna råd från 2025 <https://www.skolverket.se/sok-publikationer/publikationsserier/allmanna-rad/2025/kommentarer-till-allmanna-rad-om-styrning-och-ledning-av-forskolan>

¹¹ Fetläggningen är rapportförfattarnas.

¹² Bild 11 och 12 har olika startår.

3. De strukturella förutsättningarnas effekter på barnens välbefinnande och utveckling

– de mest sårbara drabbas mest när kvaliteten sviktar

En förskola med otillräckliga förutsättningar påverkar alla barn. Men de stora förlorarna är barn som på olika sätt är sårbara. Här skriver Magnus Kihlbom¹³ om kvalitetens betydelse för jämlika uppväxtvillkor.

Barn är mer eller mindre lyckligt lottade i både biologiskt och psykosocialt hänseende. Nyfödda har olika utgångsläge och därmed olika förutsättningar för sin fortsatta fysiska och psykiska utveckling, och deras familjer har olika ekonomiska, sociala och kulturella villkor.

För barnets psykiska tillstånd har det känslomässiga klimatet i familjen – föräldrarnas relationer och psykiska hälsa – stor betydelse. Det kan vara varmt och tryggt eller på grund av en tillfällig kris eller mera beständig disharmoni betryckt eller orolig och konfliktfyllt.

Robusta barn med goda psykosociala och fysiska förutsättningar kan tåla ganska mycket utan att deras utveckling äventyras. Men många barn är på olika sätt ömtåliga och kan vara psykiskt och/eller socialt missgynnade. Statistiskt finns i varje förskoleavdelning en andel barn som är ömtåliga eller, annorlunda uttryckt, bär på kända riskfaktorer. Ju bättre relationer dessa barn får i sina tidiga år, då förskolan har en viktig roll, desto större är chanserna att riskerna inte förverkligas.

Sårbara barn kommer lätt efter i utvecklingen. De råkar lättare in i en ond cirkel av misstro mot vuxna och kamrater, dålig självförtroende och med åren allt sämre social kompetens. Det betyder – för att använda det gängse brutala uttrycket – att utslagningen för några barn börjar redan i förskolan. ”Det livslånga lärandet” kan ha en otäck innebörd.

Ett mål för den svenska välfärdsmodellen har varit att eliminera ojämlikhet i barns uppväxtvillkor. Tonvikten har legat på att kompensera socialt och ekonomiskt betingad ojämlikhet. Men också de psykologiska uppväxtvillkoren har stor betydelse för framtida psykisk och social hälsa. Förskolan har stora möjligheter att kompensera för ojämlikheter i detta viktiga avseende.

---

¹³ Förskola för de minsta barnen - På gott och ont av Magnus Kihlbom, Birgitta Lidholt och Gunilla Niss, 2009, sidan 47.

Nedan följer delar av Magnus Kihlboms forskningsgenomgång av internationell och svensk forskning om förskolan inverkan på barnens utveckling.¹⁴

En förskola av god kvalitet spelar alltså stor roll för en god utveckling av barns känslomässiga, sociala och intellektuella förmågor. Detta gäller även på lång sikt, särskilt för barn med initialt ogynnsamma förutsättningar socialt, psykologiskt och kulturellt.

En förskola av dålig kvalitet hämmar barns utveckling, särskilt hos barn med ogynnsamma förutsättningar.

”De viktigaste faktorerna för kvalitet i förskolans verksamhet är **personaltäthet** och **gruppstorlek**. Viktigt är också att

- personalen är **kompetent** och **välutbildad**,
- att relationen mellan pedagoger och barn är **stabil över tid** och
- att den kännetecknas av **lyhördhet och värme**.”¹⁵

Med god kvalitet följer bättre social kompetens och färre beteendeproblem, bättre koncentrationsförmåga och bättre kognitiv, språklig och matematisk förmåga och att barnen är mindre stressade. Effekterna kvarstår långt upp i skolåldern. Särskilt påtaglig är vinsten för barn från mindre gynnade hemförhållanden.

Ju högre antal vuxna per barn

- desto fler tillfällen till samspel mellan barn och vuxna och
- desto mer präglas det av samtal och inläring.
- desto mer sannolikt att barn som lever i utsatta situationer uppmärksammas¹⁶

För barn med ogynnsam familjebakgrund hade högre kvalitet samband med lägre grad av oro, aggressivitet och irritabilitet på förskolan, särskilt hos pojkar. För dessa barn är det viktigt att förskolepersonal har förutsättningar att ha en bra samverkan med andra professioner som också har kontakt med familjen.¹⁷

Olika studier och forskningsöversikter visar bland annat att effekten av att öka från en vuxen per fem barn till en vuxen per tre barn var färre konflikter, ökad trivsel och lägre sjukfrånvaro hos personalen.

Vid låg personaltäthet tog barnen mer sällan kontakt med pedagogerna. Kommunikationen riktades oftare enbart från pedagogerna till barnen och innehöll mera av tillsägelser och kontroll.

Högre personaltäthet och mindre grupper hade samband med lägre personalomsättning, mer adekvata aktiviteter och pedagoger som är vänligare och känsligare.

---

¹⁴ Kihlbom m.fl. s 123-155

¹⁵ Fetläggningar i citaten är rapportförfattarnas.

¹⁶ Denna punkt är tillförd av rapportförfattarna.

¹⁷ Denna mening är tillförd av rapportförfattarna.

Barnens utvecklingsnivå vid 4,5 år kunde förutsägas utifrån personaltätheten vid 2 års ålder och vid 3 års ålder utifrån pedagogernas utbildning.

Gruppstorlek

Pedagoger i mindre grupper är mer aktivt engagerade och tillbringar mer tid med barnen och uppvisar mer av det beteende som karaktäriserar trygga anknytningspersoner, är mer positiva och stöttande, särskilt om personaltätheten också är högre.

Barn i mindre grupper har större social kompetens, pratar och leker mer och kommunicerar livligare.

Barn som pratar mer med pedagogerna tenderar att ha en bättre utveckling av social kompetens.

Barn, som i större grupper får mindre individuell uppmärksamhet, visar lägre resultat i skolfärdighetstest.

Författarna anser utifrån den forskning de tagit del av att grupper om 13–15 barn i 4–5 årsgrupperna är att föredra om barnen ska utvecklas optimalt. För barn i behov av särskilt stöd och yngre barn, 1–3 år, behöver grupperna vara mindre.

Personaltäthet

Högre personaltäthet har samband med

- större andel av trygga anknytningar till pedagogerna
- bättre social kompetens
- mer av ålderadekvat kontakt och inlevelse
- mer kontakt av vuxna av typ prat, lek beröring och skratt
- mindre stress
- mer av inläring och dialog mellan barn och vuxna
- att pedagogerna är mer lyhörda och stimulerande
- att barn har bättre språkutveckling om pedagogerna är mer i kontakt med barnen, känsligare och mer känslomässigt närvarande

Anknytning

Anknytningen blir bättre vid god personaltäthet och mindre barngrupper.

- Bättre tidig anknytning till pedagogen predicerar bättre social kompetens i högre förskoleålder och bättre relation till den första läraren i skolan och vid 9 års ålder.
- Pojkars anknytning är mer sårbar än flickors för dålig kvalitet i förskolan.
- Anknytning till pedagogen är avgörande för förskolans effekt på barnets utveckling.

4. Stress hos personalen

– minskar lyhördhet och värme, en tredjedel är mycket stressade

Stress motverkar lyhördhet och värme, vilket utöver strukturella förutsättningar, är mest betydelsefull för förskolans kvalitet. Detta gäller särskilt för de yngsta barnen. Men den som är stressad har svårt att vara lyhörd och har även svårt att visa värme. Stress försämrar förutsättningarna för personalen att ge barnen vad de behöver och att vara trygga anknytningspersoner. Under stress är det svårare att vara känslomässigt närvarande, inkännande, positiv och stöttande, stimulerande, flexibel, skratta och leka. Det blir mer av tillsägelser och kontroll och mindre av samtal.¹⁸

I Uppsala kommuns kvalitetsredovisning för 2025 finns resultaten från medarbetarenkäten. 66 procent svarade att ”När stress förekommer i mitt arbete är det normalt på en nivå som är hanterbar för mig”. Det tyder på att **en tredjedel av personalen anser att när stress förekommer så är det inte på en hanterbar nivå.**

Enligt den internationella undersökningen ”Talis 2024 förskolan En studie om personalens och rektorernas yrkesvardag i förskolan”¹⁹, framgår att i Sverige upplever **nära hälften av förskolepersonalen ganska mycket eller mycket stress i sitt arbete.** Förskollärare och yngre anställda upplever mest stress. Att ha för många barn i barngruppen är det som stressar mest. Eftersom Uppsala avviker med en lägre personaltäthet och större barngrupper än riket, är andelen som upplever stress sannolikt ännu högre här. Så kallad etisk stress, att inte kunna utföra det arbete man är utbildad till och har krav på sig att genomföra för barnen ger otillfredsställelse och ökar risken för stress, sjukfrånvaro och byte av jobb.

5. Olika förutsättningar för olika förskolor

– ger en olikvärdig förskola

På samma vis som de enskilda barnen har olika behov varierar barngruppernas behov. Detta försöker kommunen kompensera för genom strukturersättning utifrån barngruppens socioekonomiska sammansättning och genom särskilt stöd för barn med påtagligt större behov. Men förutsättningarna skiljer sig också vad gäller förskolornas förmåga att klara sitt uppdrag. Ledarskapet kan ibland svikta, personalomsättningen kan vara hög, det kan finnas svårigheter att rekrytera lämplig personal och så vidare. Att det för hela avdelningar kan saknas en förskollärare, vars uppdrag är att leda den pedagogiska verksamheten, är oroande. Med knappa strukturella förutsättningarna, får förskolans ofullkomligheter allvarligare konsekvenser. Vad det kan innebära framgår av bilaga C *En vikaries iakttagelser*. Även i bilaga A *En förskollärares iakttagelser* beskrivs hur verksamhetens kvalitet varierar mellan förskolorna.

---

¹⁸ Kihlbom m.fl.

¹⁹ Talis förskola 2025

6. Förskolan är en investering

– brister ger konsekvenser i framtiden

Förskolan är med och lägger grunden för barns livslånga lärande och deras sociala och känslomässiga förmågor. Här berör vi förskolans konsekvenser för skolframgång, brottsprevention och psykisk hälsa i skolåldern.

Skolframgång

Som det beskrivs i avsnittet 4, har förskolans kvalitet konsekvenser för barnens skolgång. Det betyder att brister i förskolan leder till kostnader för skolan. Det omvända förhållandet gäller naturligtvis också. Det vill säga att om förskolans kompensatoriska uppdrag uppfylls främjas barnens skolframgång vilket i sin tur skulle kunna innebära ett lägre behov av strukturersättning. Med en fungerande kompensatorisk förskola vore det också angeläget att fler av barnen i förskoleåldern går i förskola.

Brottsprevention

Av ESO-antologin *Innan det är för sent – om brottsförebyggande arbete för barn och unga*²⁰ framgår att immunitet mot ungdomskriminalitet handlar om att ha lagrelevanta moraluppfattningar och en förmåga till självkontroll. Självkontroll är vår förmåga att agera i enlighet med våra moraluppfattningar när vi utsätts för ett yttre tryck att göra det motsatta.

Barn utvecklar prosociala²¹ förmågor, empati, självreglering och relation till sociala normer och gruppträck framför allt de första levnadsåren fram till tolv års ålder. Det är då förebyggande brottsprevention har bäst chans att vara verkningsfull. Förskolan är här central som den skolform vilken är mest inriktad på att främja barnets utveckling av sina prosociala förmågor. Den har också en mycket god potential att stötta och hänvisa föräldrar till samhällets olika insatser.

Minskad psykisk ohälsa

Det stora antalet barn med problematisk skolfrånvaro kan delvis ha sin grund i ångestsymtom som i sin tur delvis kan ha påverkats av bristande anknytning i förskoleåldern till flera trygga vuxna, som exempelvis till personal i förskolan. En bättre förskoletid för sårbara barn skulle kunna innebära mindre psykisk ohälsa i skolåldern. Se bilaga B *En förskolepsykologs iakttagelser och reflektioner*

---

²⁰ https://eso.expertgrupp.se/rapporter/2025_7-innan-det-ar-for-sent/

²¹ https://en-wikipedia-org.translate.goog/wiki/Prosocial_behavior?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=sv

7. Ytterligare aspekter som behöver belysas

Vilken **handledning** erbjuds personalen?

Vilken **fortbildnings** erbjuds personalen?

Hur har det **språkfrämjande arbetet** förändrats över tid?

Finns utrymme och kompetens att **stötta föräldrar**? Finns tid för vardagliga samtalet vid lämning och hämtning och att vägleda till samhällets stöd?

Har det gjorts en **analys** av hur Komvuxutbildningarna står sig i relation till gymnasieutbildningen till barnskötare?

Hur omfattande är **personalomsättningen**? Anställda som har kort eller ingen utbildning för arbete i förskola stannar kortare tid i yrket. Bristande kontinuitet påverkar barn och föräldrar negativt. För vissa familjer är det viktigt att den trygga vuxna finns på förskolan.

Hur omfattande är **sjukfrånvaron**? Större barngrupper och lägre personaltäthet tenderar att samvariera med högre sjukfrånvaro.

I vilken mån sätts **vikarier** in? Får aktuella vikarien någon utbildning och introduktion och blir en resurs eller blir den mer en belastning?

Bilagor

A En förskollärares iakttagelser

Iakttagelser av Gunilla Hamberg som efter pensioneringen vikariat under 2023 till 2025 på ett tjugotal förskolor via kommunens vikariepool.

Hur många idag förstår läroplanen för förskola och barnkonventionen? Det är många som inte gör det. De två dokument som ska styra verksamheten i förskolan. Det finns ingen likvärdighet i förskolan.

När det endast finns en förskollärare per avdelning och övriga som arbetar med barnen oftast har en otillräcklig utbildning påverkas verksamheten.

På min förskola i mitten av 80-talet var det 2 förskollärare och 3 barnskötare (4,5 tjänster) på en grupp med 12 barn 1–2 år. För barn 3–6 år var det 2 förskollärare och en 1 barnskötare. Därutöver fanns en personal i pool för fyra avdelningar.

Nu ser jag hur utbildningsnivån gått ner samtidigt som kraven har höjts. En förskollärare har ensam ansvar för sin avdelning vad gäller föräldrasamtal, föräldramöten, dokumentation, utbildning av personalen och personalmöten. Det leder till stress.

Jag mötte en 35-åring som undrade hur jag hade orkat jobba så länge, ända till pensionen.

Samspelet mellan personal och barn

Barnen är ute betydligt mer än förr och det kan vara bra, om det finns bra förutsättningar.

I blockförskolor kan det vara 107 – 144 barn på gården. Vikarierna vet inte alltid vilka barn som är deras. Ibland löser man detta genom att barnen har västar i olika färger.

Det handlar också om hur pedagogerna interagerar med barnen. På några förskolor står personalen och talar med varandra merparten av tiden och barnen får klara sig själva. På andra förskolor är personalen utspridd, men det varierar hur de interagerar med barnen. En del initierar lekar och samtalar nyfiket med barnen. Men det är allt för vanligt att de endast har uppsikt och att samtalet endast består av tillsägelser.

Ofta har personalen inte tid att planera och diskutera och då tar man chansen att prata verksamhet när alla är ute på gården. Så tidsbrist och dåligt med planeringstid är ett stort problem.

De yngsta barnens sätt att få personalens uppmärksamhet är att be om hjälp, gråta eller att vara utåtagerande. När jag kommer märker jag hur en del barn är svältfödda på vuxenkontakt. Det finns inte tid till samtal, nyfikenhet och intresse för vad barnen tänker. Det är mest tillsägelser: Nu ska vi gå ut, klä på dig, och så vidare.

Det är viktigt med trygghet, engagemang, det ska vara kul. De är vår framtid. Barnen ska känna trygghet, anknyta till pedagogerna, lära sig bete sig i ett socialt sammanhang, bli bra på språket, både grammatik och ett rikt ordförråd. De klarar sig inte i skolan om de inte får med sig allt detta.

Bra verksamhet - där barnen blir sedda och de lär sig och utvecklas

Även om man redovisar att man har organiserad verksamhet kan det handla om att några barn fått det under 20 minuter. Det är ofta mest barnpassning.

Att sitta och äta kan vara en undervisningssituation, men det förutsätter att man gör det till det.

När man har 14 barn 1–3 år i samling, kan det bli mest att barnen ska hålla sig på sina platser. Det är tråkigt och ger inte barnen något.

Det är fler barn inom autismspektrat och med ADHD numera. Struktur är viktigt för dessa barn. Kan det vara bristerna i förskolan som gör att fler barn får dessa diagnoser? Saknar ofta bild, teater, dans, musik, drama i förskolan. Ser det som viktiga verktyg då vi jobbar med tex språk och matematik.

Läsning

På vissa förskolor finns gott om böcker och man läser mycket. På andra förskolor finns det få böcker och man läser sällan. Omedvetenhet gör att de som vill lyssna gör det, men de som behöver det mest får inte läst för sig. På en förskola där barnen är vana att få böcker lästa kan man få 8–10 barn att lyssna.

Viktigt med boksamtalet, att prata om vad som händer, ställa hypoteser, prata om ord de inte förstår och att läsa i små grupper som är indelade efter var barnen står språkligt. För att kunna ge barnen utmaningar efter behov.

Förskolorna kan få frågan hur mycket de läser för sina barn och de kan svara att de gör det varje dag. Men det kan vara en saga på en projektor. Både barn och vuxna tittar på skärmen och pedagogen kan inte se vilka barn som behöver fångas upp genom ögonkontakt. Om barnet inte har språket behöver man fånga upp med ögonkontakt. Många barn lär sig väldigt lite.

Vad händer med barnen som inte tycker det är roligt i förskolan? Vad händer sen i skolan?

Kompetens

Ej välutbildad personal kan tycka att det är viktigare att torka bordet och sopa golvet än att ägna sig åt barnen.

Det blir mer undervisning när det finns fler förskollärare. Det behövs mer målmedveten undervisning och det kräver fler förskollärare och att man kan skapa små grupper.

Det är stor skillnad på behoven i olika områden som Fålhagen/Luthagen och Stenhagen/Gottsunda. På de förskolor där många barn har andra modersmål än svenska är det betydelsefullt att pedagogerna har goda språkkunskaper i svenska. Jag undrar hur det ser ut i dessa områden.

Förhållningssätt, värdegrund och klar struktur utifrån läroplan och barnkonvention samt pedagogernas kompetens är det som ger kvalitet.

Utåtagerande barn klarar sig illa på befintlig personal. Det krävs utbildning specifikt för att möta dessa barn.

Resurser för barn i behov av stöd är ofta unga och outbildade. Tidigare fanns resursförskolor där en större andel av barnen var i behov av särskilt stöd. Där byggde man upp kompetens genom handledning och fortbildning.

Omsättning på barn

Bland de yngsta barnen pågår en ständig inskolning på många förskolor. När äldre barn försvinner till andra förskolor flyttas genast barn från småbarnsavdelning upp och nya barn skolas in där. Man får aldrig tid att jobba ihop en grupp.

Att barngruppen är stabil och ges förutsättningar att bli en fungerande grupp är av stor betydelse. Barnen blir mer självgående och det blir mer utrymme att ägna sig åt enskilda barn och att skapa undervisningssituationer.

I hyreshusområden brukar det vara mer omflyttning och med dagens valsystem är det många föräldrar som flyttar sina barn, när det finns en plats på deras förstaval.

Personalomsättning

På min förskola följde förskollärarna med barnen upp från småbarnsavdelningen till storbarnsavdelningen. Kontinuitet är viktigt för barnet och för oss vuxna för att känna barnet. Idag uppfattar jag personalomsättningen som högre.

Utemiljön

Utemiljön varierar. Ibland är den torftig. Barnen springer mest omkring. Ibland är den bra. En bra gård för små barn är ett mindre område så barnet är nära pedagogen och kan se hen. För de små barnen ska finnas en stor sandlåda med många leksaker. Gården ska ha nivåskillnader, ojämnt underlag och möjlighet att klättra, det ska finnas utmaningar. Det behövs träd och buskar och möjligheter att gömma sig.

Innemiljön

Ibland är det snålt med material inne. Det behöver inte bero på brist på pengar det kan nog bero på bristande medvetenhet hos rektor.

Ledning – rektor

Rektorerna är mycket på möten. De har minst 2 förskolor med 4–6 avdelningar med cirka 20 personal per förskola. Vår rektor åtar sig de olika avdelningarna. Nu ser jag sällan rektorerna. Inte heller att de hoppar in när det är brist på personal.

Storleken på barngrupperna

Vi delade upp barnen. Det ser jag inte lika mycket nu.

Med lägre personaltäthet och lägre utbildning ser kompetensen ut att saknas för att skapa bra strukturer. Det gäller båda när det kommer till att dela in barnen i grupper och att skapa en bra struktur i verksamheten under dagen.

Det finns block på 30 småbarn som är delade i två grupper på pappret, men de delar skötrum och de delar gård. Då blir det ändå många fler relationer för barnet.

Barn med större behov

Specialpedagogernas insatser blir ofta torftiga. De ser vad det specifika barnet behöver, men inte vem som ska ha tid för det. Extrapersonal under ett år för ett barn som drog sig undan räckte, sen funkade det.

Man ser redan i 2–3 årsåldern vilka barn som senare kommer att falla ut. För barn inskrivna på habiliteringen fungera det med regelbundna besök och utbildning.

Språkutveckling

Runt år 2000 kom språkforskaren Veli Tuomela och gjorde observationer i barngrupperna. Vi tyckte att vi pratade mycket med barnen. Men då blev vi medvetna om vikten av att använda många olika ord och samtals betydelse. Det var en ögonöppnare.

En låda kan vara så mycket mer, en ask, en kartong, en kista, en plastback, en pappkartong, ett skrin... När barnen kommer till skolan behöver de kunna dessa ord.

B En förskolepsykologs iakttagelser och reflektioner

Helena Gustafsson, Västerås

Jag skriver i första hand om barn under 3 år men mycket gäller också äldre barn.

Avgörande för om ett barn ska kunna känna sig tryggt och tillgodogöra sig vistelsen på förskolan är det får en bra kontakt med minst en men helst flera i personalen. Barnet behöver etablera kontakt genom att personalen ser barnet och bekräftar det med blickar, i lek, i samtal och genom kommentarer. På så sätt byggs en anknytning upp som ska trygga barnet när inte föräldern är närvarande.

Inne på förskolan finns tydliga rutiner som underlättar för barn och vuxna, samlingar, sagostunder, måltider, vila, fri lek mm. Personalen har också lättare att ha överblick över vad

som händer. Kanske delar man upp aktiviteterna mellan sig och får på så sätt en mindre grupp att uppmärksamma och relatera till.

Utevistelsen kan vara svårare att överblicka då det ofta är ett större område som barnen rör sig fritt över. Om man passerar en förskola och barnen är ute på gården och leker ser man ibland/ofte personalen stå i grupp och samtala. Det kan finnas många skäl till att personalen gör så, men som oinsatt kanske man reagerar över att se ett litet barn stå passivt vid staketet och titta ut med ”tom” blick långt från andra barn och personalen. Eller så ser man ett barn gå omkring själv utan att vara engagerad i något. Om man passerar samma förskola eller andra och ser samma sak många gånger så uppstår en fråga: hur mår det lilla barnet som går eller står ensamt och tittar? Är det bortglömt, är det ett barn som inte ställer krav på uppmärksamhet, som drar sig undan kontakt?

Man kan fråga sig hur ett litet barn under 3 år upplever en förskolegård. Det är naturligtvis olika men hur är det för de barn som har svårt att leka eller göra sig sedda. Vad händer inuti barnet?

Små barn behöver någon att relatera till och som vägleder dem när de inte själva klarar det, när en situation är överväldigande eller svårtolkad och det inte vet hur det ska agera. De kan då ”fastna” eller ”frysa” för att göra situationen hanterbar. Men i det sker ingen utveckling, det är inte ett önskvärt tillstånd. Som personal kan man tänka att barnet är nöjt med att stå så eller också så ser man det inte överhuvudtaget. I stället behöver barnet kontakt med blick, småprat, att bli engagerad i en aktivitet. Om personalen har svårt att hinna med kan det ta barnet i handen och småprata med det samtidigt som man gör annat. Fortsätter planering med kollegor eller kolla barn som åker rutschkana. Utevistelsen är annars ett bra tillfälle, till exempel att i sandlådan ta kontakt med ett enskilt barn eller ett par och initiera en lek.

Om ett barn ofta ”glöms bort” eller inte drar uppmärksamheten till sig och därför inte blir sett av personalen så finns risken att barnet blir mindre kontaktbenäget och hamnar utanför lekar och därför inte utvecklas som förväntat. Om barnet i stället för att låta sig glömmas bort söker uppmärksamhet genom att ”provocera och bråka” riskerar det att få negativ uppmärksamhet. Det leder till andra svårigheter. I värsta fall att gruppen börjar se barnet som besvärligt och väljer bort det i lek.

För att alla små barn på en förskola ska känna trygghet och utvecklas vid lek ute, krävs tillräckligt med personal, medvetenhet hos personalen och tillräckligt små grupper.

Vad blir de långsiktiga effekter av bristande omhändertagande på grund av för lite personal på förskola?

Forskning visar att en bra förskola har positiva effekter på barns utveckling till exempel när det gäller skola och utbildning.

Men hur fungerar det när barngrupperna är stora och personalen har svårt att hinna ge tillräckligt kontakt till varje litet barn? Ett litet barn är beroende av vuxna som tonar in och

hjälper det att reglera olika känslor och behov. Ett litet barn blir lätt överväldigat av både positiva och negativa känslor och behöver någon som ser och stöttar.

Vad händer om barnet ofta lämnas ensam i situationer som det egentligen är för litet för att hantera själv? Kan det få långsiktiga negativa effekter för barnets känslomässiga utveckling och i så fall vilka? Kan tidiga brister visa sig senare hos barnet/ungdomen i form av ångest och oro eller det vi kallar psykisk ohälsa? Många barn tillbringar många timmar per dag på förskolan. Om de vuxna inte räcker till för alla barn finns en risk att det sätter spår hos sköra barn. Detta kanske inte visar sig förrän långt senare. Frågan om tillräcklig personaltäthet är av största vikt när det gäller barn under 3 år i förskolan.

C En vikaries iakttagelser

Iakttagelser av Stella Vallgård 2013 på en förskola i ett utsatt område i Uppsala.

Jag jobbade som vikarie på denna förskola i tre dagar. Även om jag endast jobbade där tre dagar fick jag en bild av hur förskolan fungerade och såg vilken stor kontrast det var mellan denna förskola och de förskolor jag tidigare vikarierat på.

När jag kom fick jag ett trevligt välkomnande av personalen men miljön var stöjig. Barnen skulle ut och leka men var långt ifrån samarbetsvilliga. Påklädningen, en procedur som på andra förskolor tagit runt tio minuter tog här upp emot en halvtimme. Flera barn vägrade helt enkelt klä på sig själva vilket ledde till att personalen fick hjälpa femåringar med påklädningen. Personalen verkade maktlös och samma situation uppstod varje gång vi skulle gå ut.

En del barn krävde mer hjälp vilket ledde till att en grupp barn fick klara sig själva en stund. Varje gång en sådan situation uppkom, uppstod det konflikter och ofta slagsmål. Det blev väldigt problematiskt då det aldrig fanns tillräckligt med personal för att se till alla barnen samtidigt. Det var också omöjligt för barnen att själva lösa sina konflikter och inte heller när vuxna ingrep verkade barnen förstå vad de hade gjort fel. Barnen inte bara bråkade för att det inte fick sin vilja igenom, de hotade även varandra och mig som vikarie. Det var tydligt att en del barn inte brydde sig om varandra, så fort de fick chansen, mobbade de och frös ut andra barn.

Barnens lek var ofta kaosartad vilket ledde till personalen delade in barnen i mindre grupper där det fick göra något specifikt, som att rita. Trots det, var dessa grupper sällan lugna och många konflikter uppstod. Det fanns aldrig tillräckligt med personal för att de skulle kunna engagera sig i barnens lek, något som jag tror skulle ha underlättat situationen. Istället fick man övervaka leken och bryta in om något inte gick som det skulle. Som vikarie var jag i denna situation helt maktlös. Barnen var helt oförstående när jag sa till dem och tog inte en enda gång till sig vad jag sa.

Dock blev det lugnare då barnen hade hemspråksundervisning. Barnen delades då in två grupper. Leken var då mer organiserad och det märktes att hemspråkslärarna hade mer auktoritet och fick mer respekt än den ordinarie personalen.

Det var i övrigt tydligt att barnen gjorde stor skillnad på de olika dagisfröknarna. Vissa fick respekt och andra inte. Den personal som barnen inte lyssnade på fick använda sig av ”time out” som en sista utväg om ett barn var extra problematiskt. Detta underlättade för stunden men löste knappast problemet på lång sikt då barnet oftast gick tillbaka till samma beteende när det kom tillbaka.

Personalen visste vilka barn som var extra problematiska och behövde mer stöd och uppmärksamhet. Dessa barn ägnade också personalen mer tid. Ändå fanns det inget extra stöd i form av en extra personal. Stöd som finns på ett föräldrakooperativ där jag också jobbat, trots att behovet där verkar vara mycket mindre.

Det fanns inget utrymme för barnen att visa sina färdigheter och träna på det de inte var så bra på eftersom personalen var så pressad. Det fanns stora språkliga brister hos barnen, framförallt när det kom till prepositioner, men det fanns inte tid för att sitta ned och läsa med barnen. Även många i personalen talade dålig svenska, och barnen fick därför inga exempel att gå efter.

Eftersom så mycket fokus och energi lades på att barnen skulle hållas lugna och kontrollerade gick barnens egna initiativ och idéer till spillo, det fanns helt enkelt inte utrymme att ta vara på dem. På grund av den pressade stämningen hade personalen ofta en negativ attityd gentemot barnen även när de uppförde sig bra.”

D Pedagogisk medvetenhet – ett exempel

Ett pedagogiskt medvetet samspel med barn innebär bland mycket annat att vägleda barnet i stället för att tillrättavisa barnet genom att säga vad det inte får göra.

Om ett barn har svårt att få leka med andra barn och bryter in i leken på ett sätt som inte fungerar och en pedagog då säger ”Förstör inte för de andra barnen” hör barnet, de andra barnen och de andra i personalen att detta är ett barn som förstör. Det sätter en bild för alla som sen förstärker sig själv.

En personal kan i stället hjälpa barnet att läsa av de andra barnens lek och vägleda barnet i hur det kan få vara med. De resonerar om vad de andra barnen gör och tar sen barnet i handen och går tillsammans fram och fråga om barnet får vara med. Om inte detta fungerar är ett alternativ att en personal inleder en attraktiv aktivitet med barnet och kan då styra så barnet klarar det. Det som troligen händer då är att ett eller flera andra barn blir nyfikna och vill vara med. Men då är det socialt svaga barnet tryggt med personalen som stöd och risken att det misslyckas mindre. Personalen så att säga tillför barnet status eftersom personal är statuspersoner på förskolan.